

УДК 159.923.2:17.036.2

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РІЗНИМИ ПРОЯВАМИ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ТА ОСОБИСТІСНИМИ ЧИННИКАМИ ОСОБИСТОСТІ

Кононенко О.І., к. психол. н.,
доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті наведено результати дослідження взаємозв'язку між різними проявами перфекціонізму й особистісними чинниками особистості. Виявлені кореляційні дані підтверджують наявність, напрям і значущість цих взаємозв'язків. Доведено, що угруповання показників психічних явищ, що вивчаються, відтворюється за статистичними закономірностями.

Ключові слова: перфекціонізм, особистість, взаємозв'язок, особистісні чинники.

В статье приведены результаты исследования взаимосвязи между различными проявлениями перфекционизма и личностными факторами личности. Выявленные корреляционные данные подтверждают наличие, направление и значимость данных взаимосвязей. Доказано, что группировка показателей психических явлений, которые изучаются, воспроизводится статистическими закономерностями.

Ключевые слова: перфекционизм, личность, взаимосвязь, личностные факторы.

Kononenko O.I. THE RELATIONSHIP BETWEEN VARIOUS MANIFESTATIONS OF PERFECTIONISM AND INDIVIDUAL A FACTOR OF PERSONALITY

The results of the study of the relationship between the various manifestations of perfectionism and personal factors of personality were shown in the article. It was identified correlation data which confirm the presence, direction and significance of data relationships. It was proved that the group of indicators of mental phenomena studied which played on statistical regularities.

Key words: perfectionism, personality, relationship, personality factors.

Постановка проблеми. Особистісний феномен «перфекціонізм» є складним психологічним конструктом, що поєднує надмірно високі стандарти очікуваних результатів діяльності й домагань, порушення соціальних когніцій, персоналізацію, пов'язану з постійним порівнянням себе з оточуючими, поляризоване мислення за бінарним принципом оцінки результатів діяльності та її планування, відбір негативної інформації про результати своєї діяльності.

В останні десятиліття феномен перфекціонізму став предметом численних емпіричних досліджень у вітчизняній і зарубіжній психології. На сьогодні доведено, що перфекціонізм вносить істотний вклад у формування та підтримання цілого спектра психологічних явищ.

Мета статті – виявити взаємозв'язки між різними проявами перфекціонізму й особистісними чинниками особистості та змістовно їх описати.

Виклад основного матеріалу. Розглядаємо результати кореляційного аналізу щодо наявності взаємозв'язків між різними проявами перфекціонізму й особистісними чинниками особистості. До особистісних чинників віднесено типологічні, психологічні характеристики особистості та властивості, які пов'язані із соціальною адаптацією й регуляцією поведінки. За означеною послідовністю й будемо розглядати матема-

тичні дані, отримані в статистиці. У таблиці 1 представлено результати кореляцій між показниками перфекціонізму й акцентуаціями характеру.

Перед тим як перейти до обговорення результатів, необхідно зазначити, що для реалізації типологічного підходу до вивчення особистісних чинників, які пов'язані з перфекціонізмом, в емпіричному дослідженні використано опитувальник Х. Шмішека [2].

У найбільш лаконічному вигляді (слідом за К. Леонгардом, А.Є. Лічко, Х. Шмішеком та іншими вченими) акцентуація розглядається як дисгармонійний розвиток характеру, гіпертрофована виразність окремих його рис, що обумовлює підвищену вразливість особистості щодо певного роду дій та утрудняє її адаптацію в деяких специфічних ситуаціях [3].

Також відмічаємо, що пошук взаємозв'язків між акцентованими рисами характеру та складовими перфекціонізму дає можливість розглядати характер не тільки як базис особистості, а і як інтегративне утворення, у якому знаходять своє відображення система відношення особистості, її установки, орієнтації тощо. Тому дані, що будуть далі аналізуватися, дають змогу вивчати особистість перфекціоніста в різних її аспектах.

Показник нормативного перфекціонізму (НП) має кореляції зі шкалою демонстра-

тивного типу акцентуацій (ШД), особливостями якої є потреба в постійному прагненні справити враження, повернути до себе увагу, бути в центрі уваги; зі шкалою застрягаючого типу акцентуацій (ШЗ), характеристикою якої є надмірна стійкість до афекту, хвороблива образливість, підвищена чутливість і легка вразливість; зі шкалою гіпертимного типу акцентуацій (ШГ), помітною особливістю якої є постійне перебування в піднесеному настрої, у поєднанні з високою активністю, товариськістю та спрагою до діяльності; зі шкалою емотивного типу акцентуацій (ШЕм), яка характеризується високою чутливістю та глибинними реакціями у сфері тонких почуттів, що проявляється в м'якосерді, доброті, задушевності, емоційної чуйності, високорозвинутої емпатії.

Показники патологічного перфекціонізму (ПП), перфекціонізму, орієнтованого на інших (ПОІН), соціально приписаного перфекціонізму (СПП), перфекціонізму, демонстрація досконалості (ПДД) та перфекціонізму, поведінковий невияв недосконалості (ППН) пов'язані зі шкалами акцентуацій: ШД (демонстративний тип), ШЗ (застрягаючий тип), ШГ (гіпертимний тип), ШЕм (емотивний тип акцентуацій), а також пов'язані зі шкалою педантичного типу акцентуацій (ШП), добре помітними зовнішніми проявами якої є підвищена акуратність, сумлінність, тяга до порядку, нерішучість та обережність, нездатність до швидких змін, до прийняття відповідальності; зі шкалою збудливого типу акцентуації (ШЗб), особливостями якої є імпульсивність поведін-

ки, інстинктивними, неконтрольованими спонуканнями, у сфері соціальних контактів відсутністю терпимості взагалі, особливо низькою терпимістю в спілкуванні; зі шкалою дістимічного типу акцентуацій (ШДіс), особливостями якої є концентрація на похмурих, сумних сторонах життя, що відображається в поведінці, спілкуванні, у соціально-перцептивних особливостях сприйняття світу, життя, подій та інших людей; зі шкалою тривожно-боязливого типу акцентуації (ШТ), головною особливістю цього типу є підвищена тривожність, занепокоєння з приводу можливих невдач, занепокоєння за свою долю й долю близьких, а також характеризується невпевненістю у власних силах, боязкістю, іноді з проявом покірності; зі шкалою афективно-екзальтованого типу акцентуацій (ШАе), характеризується бурхливою, екзальтованою реакцією, яка проявляється в легкості переходу в захват від радісних подій і відчай від сумних, а також відрізняється крайньою вразливістю й переживаннями в поєднанні з афектами в їх зовнішньому прояві; зі шкалою циклотімного типу акцентуації (ШЦ), найважливішою особливістю цього типу є зміна гіпертимних і дістимічних станів. У гіпертимній фазі спостерігаються прояви радісних емоцій, активність діяльності, підвищена балакучість, у дістимічній фазі, навпаки, сповільненість реакцій і мислення, сповільненість емоційного відгуку, пригніченість настрою.

Показник перфекціонізму, орієнтованого на себе (ПОС), має кореляційні взаємозв'язки зі всіма шкалами акцентуацій характеру, крім шкали ШДіс (дістимічний тип).

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками різних форм прояву перфекціонізму типами акцентуацій характеру

	ШД	ШЗ	ШП	ШЗб	ШГ	ШДіс	ШТ	ШАе	ШЕм	ШЦ
НП	256*	234*			299**				270**	
ПП	209*	439**	315**	274**	264**	315**	330**	347**	384**	204*
ПОС	387**	480**	346**	187*	434**		342**	361**	469**	310**
ПОІН	317**	438**	265**	191*	430**	195*	281**	208*	349**	194*
СПП	227*	473**	299**	230*	351**	275**	353**	346**	332**	221*
ПДД	272**	405**	417**	279**	400**	202*	345**	318**	418**	306**
ППН	221*	346**	375**	345**	269**	276**	353**	303**	361**	274**
ПВН		271**	257*	174*	168*	253*	229*	186*	286**	
ЗПС	237*	382**	391**	298**	320**	261*	346**	299**	394**	265**

Примітка: 1) показники перфекціонізму: НП – нормативний перфекціонізм; ПП – патологічний перфекціонізм; ПОС – перфекціонізм, орієнтований на себе; ПОІН – перфекціонізм, орієнтований на інших; СПП – соціально приписаний перфекціонізм; ПДД – перфекціонізм, демонстрація досконалості; ППН – перфекціонізм, поведінковий невияв недосконалості; ПВН – перфекціонізм, вербальний невияв недосконалості; ЗПС – загальний показник перфекціоністської самопрезентації; 2) шкали типів акцентуацій: ШД – демонстративний тип; ШЗ – застрягаючий тип; ШП – педантичний тип; ШЗб – збудливий тип; ШГ – гіпертимний тип; ШДіс – дістимічний тип; ШТ – тривожно-боязливий тип; ШАе – афективно-екзальтований тип; ШЕм – емотивний тип; ШЦ – циклотімний тип; 3) рівні значимості ** – $p > 0,01$, * – $p > 0,05$.

Показник перфекціонізму, вербальний невияв недосконалості (ПВН) корелює зі всіма шкалами акцентуацій характеру, крім двох шкал: ШД (демонстративний тип) та ШЦ (циклотімний тип).

Підводячи підсумки проведеного аналізу взаємозв'язків між явищами, що вивчаються, необхідно зазначити, що встановлені зв'язки між складовими перфекціонізму й акцентованими рисами характеру вказують на наявність сукупності інтегративного характеру взаємопов'язаних особливостей особистості, у яких простежуються можливі варіації прояву індивідуальності залежно від рівноваги між акцентуаціями й перфекціонізмом.

Виявлені статистичні закономірності надають можливість дослідити на якісному рівні аналізу акцентовані психічні реакції й поведінку, притаманні особистості з різною схильністю до перфекціонізму.

Для дослідження взаємозв'язків між різними формами прояву перфекціонізму та психологічними характеристиками особистості й властивостями, які пов'язані із соціальною адаптацією та регуляцією поведінки в роботі, застосовано фрайбурзький особистісний опитувальник FPI-B [4], який вимірює дванадцять факторів особистості та тест-опитувальник Роджерса – Даймонда [2], що вимірює шість інтегральних показників соціально-психологічної адаптації та пов'язаних із ними рис особистості. Розглянемо результати за першою методикою, фрайбурзьким особистісним опитувальником FPI-B.

Отримані дані математичної статистики між показниками перфекціонізму й факторами особистості представлено в таблиці 2.

Показник нормативного перфекціонізму (НП) на високому ($p > 0,01$) рівні значущості достатньо пов'язаний із двома факторами особистості: ФТ (товариськість) і ФМФ (маскулінність-фемінність). Фактор товариськості характеризує як потенційні можливості, так і реальні прояви соціальної активності особистості, що розгортається у вираженій потребі в спілкуванні й постійній готовності до задоволення цієї потреби, і таких рисах, як балакучість, підприємливість. Фактор маскулінність-фемінність засвідчує протікання психічної діяльності за гендерними ознаками (переважно за чоловічим або за жіночим типом), що проявляється в характері, активності, рівні зарозумілості, винахідливості.

Показник патологічного перфекціонізму (ПП) достатньо пов'язаний ($p > 0,01$) із фактором особистості ФН (невротичність), що характеризує рівень невротизації особистості, які проявляються в нервозності, хворобливості, надмірній стурбованості власними переживаннями тощо; з фактором ФСа (спонтанна агресивність), який засвідчує рівень психопатизації, що характеризується агресивним ставленням до соціального оточення й вираженням прагнення до домінування, проявляється в імпульсивності, нелагідності, необдуманості тощо; з фактором ФД (депресивність), який розкриває ознаки, характерні для психопатологічного депресивного синдрому.

Таблиця 2

Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками різних форм прояву перфекціонізму й факторів особистості

Показники	ФН	ФСа	ФД	ФДр	ФТ	ФВр	ФС	ФВ	ФЕІ	ФЕл	ФМФ
НП					386**						327**
ПП	346**	244*	366**	-180*		183*	358**	258*		449**	191*
ПОС					202*		274**			230*	235*
ПОІН	214*	242*			241*	-181*	213*			267**	388**
СПП	247*	186*	272**	177*		185*	355**			376**	248*
ПДД	300**		218*	223*			284**			294**	
ППН	269**		245*	-187*		-179*	403**			315**	
ПВН	230*		249*	187*			331**		-175*	289**	
ЗПС	300**		263**	221*		-170*	376**			332**	

Примітка: 1) показники перфекціонізму: НП – нормативний перфекціонізм; ПП – патологічний перфекціонізм; ПОС – перфекціонізм, орієнтований на себе; ПОІН – перфекціонізм, орієнтований на інших; СПП – соціально приписаний перфекціонізм; ПДД – перфекціонізм, демонстрація досконалості; ППН – перфекціонізм, поведінковий невияв недосконалості; ПВН – перфекціонізм, вербальний невияв недосконалості; ЗПС – загальний показник перфекціоністської самопрезентації; 2) показники факторів особистості: ФН – невротичність; ФСа – спонтанна агресивність; ФД – депресивність; ФДр – дратівливість; ФТ – товариськість; ФВр – врівноваженість; ФС – сором'язливість; ФВ – відкритість; ФЕІ – екстраверсія-інтроверсія; ФЕл – емоційна лабільність; ФМФ – маскулінність-фемінність; 3) рівні значимості ** – $p > 0,01$, * – $p > 0,05$.

му, що проявляються в емоційному стані, у поведінці, у відносинах до себе й до соціального середовища, а саме у відчутті внутрішнього сумніву, переживанні депресивності, боязкості, невпевненості, смутку тощо; з фактором ФС (сором'язливість), який відображає схильність до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, що протікає за пасивно-оборонним типом і проявляється в схильності до тривожності, скруті, невпевненості, розгубленості, сором'язливості, неувважності, схильності до хвилювання, наслідком чого стають труднощі в соціальних контактах (знижена здатність до утворення контактів); фактор ФЕл (емоційна лабільність), що вказує на стійкість або нестійкість емоційного стану особистості, який виявляється в частих коливаннях настрою, підвищеній збудливості, дратівливості, недостатній саморегуляції, песимізмі або оптимізмі. Показник патологічного перфекціонізму також достатньо пов'язаний ($p > 0,05$) із фактором особистості ФВр (врівноваженість), який відображає стійкість особистості до стрес-факторів звичайних життєвих ситуацій, що базується на впевненості в собі, оптимістичності й активності; з фактором ФВ (відкритість), який дозволяє характеризувати ставлення особистості до соціального оточення й рівень самокритичності, що проявляється у відкритості, визнанні власних недоліків і помилок; із фактором ФМФ (маскулінність-фемінність). Нарешті, від'ємне пов'язаний ($p > 0,05$) із фактором ФДр (дратівливість), який дозволяє судити про рівень емоційної нестійкості особистості та проявляється в схильності до афективного реагування, нетерпимості, напруженості, надмірної педантичності, реактивності.

Показник перфекціонізму, орієнтованого на себе (ПОС), на $p > 0,01$ рівні значущості достатньо пов'язаний із фактором ФС (сором'язливість) і на рівні $p > 0,05$ з факторами ФТ (товариськість), ФЕл (емоційна лабільність), ФМФ (маскулінність-фемінність).

Показник перфекціонізму, орієнтованого на інших (ПОІН), на $p > 0,01$ рівні значущості достатньо пов'язаний із факторами особистості: ФЕл (емоційна лабільність), ФМФ (маскулінність-фемінність); і на $p > 0,05$ рівні значущості з факторами: ФН (невротичність), ФСa (спонтанна агресивність), ФТ (товариськість), ФС (сором'язливість). Виявлено від'ємний зв'язок на $p > 0,05$ рівні значущості з фактором ФДр (дратівливість).

Показник соціально приписаного перфекціонізму (СПП) на $p > 0,01$ рівні значущості достатньо пов'язаний із факторами особистості: ФД (депресивність), ФС (со-

ром'язливість), ФЕл (емоційна лабільність); і на $p > 0,05$ рівні значущості достатньо пов'язаний із факторами: ФН (невротичність), ФСa (спонтанна агресивність), ФДр (дратівливість), ФВр (врівноваженість), ФМФ (маскулінність-фемінність).

Показник перфекціонізму, демонстрації досконалості (ПДД) та показник перфекціонізму, вербальний невияв недосконалості (ПВН), достатньо пов'язані на $p > 0,01$ і $p > 0,05$ рівні значущості з такими факторами: ФН (невротичність), ФД (депресивність), ФДр (дратівливість), ФС (сором'язливість) і ФЕл (емоційна лабільність). Показник перфекціонізму, вербальний невияв недосконалості (ПВН) також має від'ємний кореляційний зв'язок ($p > 0,05$) із фактором ФЕІ (екстраверсія-інтроверсія), який відображає рівень активності особистості, а саме напрям, інтенсивність, стійкість, широту соціальних контактів, що проявляється в товариськості.

Показник перфекціонізму, поведінковий невияв недосконалості (ППН) і загальний показник перфекціоністської самопрезентації (ЗПС) на рівні $p > 0,01$ значущості корелює з факторами ФС (сором'язливість) і ФЕл (емоційна лабільність), а на $p > 0,05$ рівні значущості з факторами ФН (невротичність), ФСa (спонтанна агресивність), ФД (депресивність). Також показники перфекціонізму, що аналізуються, мають від'ємну кореляцію ($p > 0,05$) з фактором особистості ФВр (врівноваженість). Фактор особистості ФДр (дратівливість) корелює ($p > 0,05$) з показником перфекціонізму (ППН) від'ємно, з показником (ЗПС) – достатньо.

Таким чином, за результатами кореляційного аналізу, проведеного між різними формами появи перфекціонізму та факторів особистості, що відтворюють формально-динамічні властивості особистості та психічні стани, можна констатувати наявність статистичних закономірностей між психічними явищами, що вивчаються. Встановлені співвідношення між складовими перфекціонізму й факторами особистості відображають особливості в угрупованні тих форм прояву перфекціонізму та факторів особистості, які забезпечують процес соціальної адаптації та психічної регуляції людини.

Перейдемо до аналізу статистичних результатів, отриманих за допомогою матриці кореляцій між різними формами прояву перфекціонізму й інтегральних показників, які включають ознаки соціально-психологічної адаптації та пов'язаних із ними рис особистості за методикою Роджерса – Даймонда. Результати значимих коефіцієнтів кореляцій між явищами, що вивчаються, відображено в таблиці 3.

Таблиця 3
Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками різних форм прояву перфекціонізму й соціальної адаптації та психічної регуляції особистості

Показники	НП	ПП	ПОС	ПОІН	СПП
ААіа	402**		384**	317**	228*
Асам	265**		325**	293**	188*
АПін	306**		373**	274**	219*
АЕк	333**		216*	190*	
Аін	268**	172*	376**	388**	277**
АПд			207*	201*	

Примітка: 1) показники перфекціонізму: НП – нормативний перфекціонізм; ПП – патологічний перфекціонізм; ПОС – перфекціонізм, орієнтований на себе; ПОІН – перфекціонізм, орієнтований на інших; СПП – соціально приписаний перфекціонізм; 2) показники соціальної адаптації й регуляції поведінки: ААіа – адаптація-деадаптація; Асам – самоприйняття / неприйняття себе; АПін – прийняття інших / неприйняття інших; АЕк – емоційний комфорт-емоційний дискомфорт; Аін – інтернальність-екстернальність; АПд – прагнення до домінування / відомість; 3) рівні значимості ** – $p > 0,01$, * – $p > 0,05$.

Показник НП, що виявляє нормативний перфекціонізм, пов'язаний ($p > 0,01$) із показником ААіа (адаптація-деадаптація), який характеризує рівень нервово-психічної стійкості особистості до життєвих стрес-факторів, а також особливості її пристосування до зміни в навколишньому середовищі; показником Асам (самоприйняття / неприйняття себе), що відображає систему ставлення особистості до себе або «за» чи «проти» свого «Я», вплив самооцінки на ступінь віри в свої сили та здібності, саморозуміння тощо; показником АПін (прийняття інших / неприйняття інших), який характеризує систему ставлення особистості до інших людей, що проявляється в дружності або ворожості до інших, мірі довіри до них, рівні готовності до спілкування, взаємодії, стосунках і впевненості бути цікавим для інших; показником АЕк (емоційний комфорт / емоційний дискомфорт), що характеризує переживання емоційного стану – впевненість, спокій, зручність, свободу від страху та тривоги, коли людина всім задоволена, оптимістична налаштована, відкрито висловлює свої почуття, або стан, який відчувається як неприємний, здатний порушити звичайну, нормальну діяльність людини, наповнений тривогою, страхами, напруженістю, невпевненістю у собі; показником Аін (інтерналь-

ність-екстернальність), що розкривається в оцінці своїх можливостей до локалізації контролю над своїм життям або мірі відповідальності над значимими для людини подіями, ситуаціями.

Показник ПП, що виявляє патологічний перфекціонізм, корелює ($p > 0,05$) з показником Аін (інтернальність-екстернальність).

Показники ПОС і ПОІН, що відображають спрямованість перфекціонізму на $p > 0,01$ рівні значущості, пов'язані з показниками: ААіа (адаптація-деадаптація), Асам (самоприйняття / неприйняття себе), АПін (прийняття інших / неприйняття інших) Аін (інтернальність-екстернальність); та на $p > 0,05$ рівні значущості пов'язані з показниками АЕк (емоційний комфорт / емоційний дискомфорт), АПд (прагнення до домінування / відомість).

Показник СПП, що визначає соціально приписаний перфекціонізм, на $p > 0,01$ рівні значущості пов'язаний із показником Аін (інтернальність-екстернальність) та на рівні $p > 0,05$ з показниками ААіа (адаптація-деадаптація), Асам (самоприйняття / неприйняття себе), АПін (прийняття інших-неприйняття інших).

Між іншими складовими перфекціонізму та показниками соціально-психологічної адаптації особистості відмінності не встановлено.

Висновки. Таким чином, проаналізовані кореляційні дані підтверджують наявність, напрям і значущість взаємозв'язків між різними формами перфекціонізму та інтегральними показниками соціально-психологічної адаптації особистості. Угрупування показників психічних явищ, що вивчаються, відтворюється за статистичними закономірностями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононенко О.І. Диференціація видів перфекціонізму особистості / О.І. Кононенко // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2015. – № 3(38). – С. 199–207.
2. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [учебное пособие] / Д.Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом «БАХ-РАХ-М», 2001. – 672 с.
3. Реан А.А. Психология изучения личности : [учебное пособие] / А.А. Реан. – СПб. : Изд-во В.А. Михайлова, 1999. – 288 с.
4. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога : [учебное пособие] : в 2 кн. / Е.И. Рогов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1 : Система работы психолога с детьми разного возраста. – 1999. – 384с.